

ZAZNAVANJE OGROŽENOSTI (IZ) NARAVNEGA OKOLJA PRI PREBIVALCIH REPUBLIKE SLOVENIJE

Igor Kotnik*

UDK 504.054 (497.12)

Glede na mnenje anketirancev o stopnji ogroženja Slovenije sem lahko vse našete pojave razdelil na tri skupine, in sicer na tiste, ki Slovenije znatneje ne ogrožajo, in tiste, ki jo srednje ali močno ogrožajo. Ker so bili močno izpostavljeni problemi v naravnem okolju, oziroma ekološki problemi, sem se odločil, da podrobneje proučim zaznavanje tovrstne ogroženosti pri prebivalcih republike Slovenije, še posebej glede najbolj skrb zbujajočih pojavov: onesnaževanja zraka in vode, radiokativnosti in propadanja gozdov. Pri obravnavi njihovega zaznavanja sem se omejil na dve neodvisni spremljenljivki — čas in prostor.

V preteklosti je pri nas (takrat še v SFRJ) dolgo prevladovala miselnost, da predstavljajo glavno nevarnost ogrožajoči dejavniki iz zunajsistemskega okolja¹ (predvsem vojaški iz njegove družbene komponente, ker o kakšni planetarni ekološki zavesti takrat še ni bilo sledu). To je bilo seveda povsem v skladu z vsemi teorijami, ki so zagovarjale notranjo brezkonfliktnost in vsestransko učinkovitost nekdanjega družbenega sistema. Usmerjanje pozornosti pri zaznavanju ogroženosti v zunajsistemske sfero pa je bil tudi pomemben integracijski faktor, ki ga je oblast spretno uporabljala za krepitev vse šibkejših uradno deklariranih temeljev družbenega sistema (ekonomska učinkovitost, socialna pravičnost, bratstvo in enotnost, samoupravljanje, socializem). Z istim ciljem je bil vseskozi zmanjševan in celo zamolčan pomeni znotrajsistemske ogrožajočih dejavnikov, pa naj gre za naravno (npr. vsi problemi v zvezi z ekologijo) ali za družbeno okolje (npr. gospodarska kriminaliteta, klasični kriminal, kršitve JRM).

Javno mnenje o ogrožanju varnosti Slovenije

V javnomnenjski raziskavi Slovensko javno mnenje (SJM) '90/3, ki je vključevala vprašanja s področja nacionalne varnosti in ekologije, je bila zastavljena tudi anketna skupina vprašanj o zaznavanju dela znotrajsistemske ogroženosti. Uvodno vprašanje se je glasil: »Koliko po vašem mnenju naslednji dejavniki ogrožajo varnost Slovenije?« (N=2072). Med navedenimi pojavi so tisti, ki jih lahko umestimo v naravno okolje, npr. uničevanje okolja in naravne nesreče, in ostali, ki jih lahko umestimo v družbeno okolje. Na vprašanja je bilo možno odgovoriti z odgovori: zelo /1/, srednje /2/, malo /3/, sploh ne /4/ in ne vem /5/. V preglednici

Preglednica 1. Frekvenčne porazdelitve v odstotkih.

Pojavi	1	2	1+2	3	4	5	Ā	SD
A	51,2	30,6	81,8(2)	11,5	2,7	4,0	1,78(2)	1,02
B	27,0	29,2	66,2(5)	25,1	3,5	5,2	2,21(5)	1,04
C	34,2	40,4	74,6(3)	19,7	2,6	3,1	2,00(3)	0,96
E	24,5	27,4	51,9(10)	23,6	13,4	11,1	2,59(10)	1,29
F	7,1	9,3	16,7(11)	20,1	55,3	8,3	3,48(11)	1,01
G	26,4	37,1	63,5(6)	25,4	5,8	5,3	2,26(6)	1,07
H	58,3	26,9	85,2(1)	8,8	2,4	3,6	1,66(1)	0,99
I	41,0	32,5	73,5(4)	13,3	5,1	8,1	2,07(4)	1,21
J	31,6	28,8	60,4(8)	17,8	11,0	10,9	2,41(8)	1,32
K	25,4	28,4	53,8(9)	30,4	9,0	6,7	2,43(9)	1,16

LEGENDA: Ā: srednja vrednost z rangom, SD: štandardni odklon, A: uničevanje okolja, B: tehnološke nesreče, C: naravne nesreče, D: možnost državljanske vojne v Jugoslaviji, E: možnost intervencije JLA v Sloveniji, F: vojaške grožnje drugih držav, G: socialni nemiri, H: slabo gospodarjenje, I: zaostajanje na področju znanosti in tehnologije, J: razprodaja družbenega premoženja, K: kriminal

Preglednica 2. Frekvenčne porazdelitve v odstotkih.

Pojavi	Možni odgovori					
	a	b	c	d	e	f
a) onesnaženost zraka, smrad, dim	11,2	7,5	32,1	33,3	14,7	1,2
b) hrup, ropot prometa, tovarne	18,1	17,0	34,1	23,1	6,7	1,0
c) onesnaženost naselij, odpadki, umazanija	1,1	8,3	30,8	38,0	11,1	0,7
d) onesnaženost voda, industrijske odplake, kemikalije	13,4	7,6	21,9	40,8	15,5	0,9
e) onesnaženost naravnega okolja, odpadki, smetišča	9,0	6,8	27,4	43,2	12,7	0,8
f) uporaba kemikalij v prehranbenih proizvodih	5,3	7,7	22,0	43,1	19,1	2,8
g) neurejenost prometa, nesreče	7,0	8,8	30,8	36,4	15,3	1,7
h) ogroženost zaradi JE, radioaktivnih snovi	16,1	10,7	20,0	29,8	20,6	2,7
i) propadanje gozdov	5,0	5,6	21,6	44,7	21,4	1,8

Legenda: a: to sploh ni problem v mojem okolju; b: tega ne občutim, me ne moti; c: me moti, a ni tako hudo; d: mi škoduje, me zelo moti; e: življenjsko me ogroža; f: ne ve, neodločen

1 so navedene srednje vrednosti, pri čemer nižje vrednosti pomenijo močnejše zaznavanje ogroženosti.

Vse pojave v omenjeni anketni skupini vprašanj lahko glede na mnenje anketirancev o stopnji ogrožanja Slovenije razdelimo na tri skupine, in sicer na tiste, ki Slovenije znatneje ne ogrožajo (npr. vojaške grožnje drugih držav), Slovenijo srednje ogrožajo (možnost intervencije JLA v Sloveniji, kriminal, razprodaja družbenega premoženja, možnost državljanske

ske vojne v Jugoslaviji, socialni nemiri in tehnološke nesreče), Slovenijo močno ogrožajo (zaostajanje na področju znanosti in tehnologije, naravne nesreče, uničevanje okolja in slabo gospodarjenje).

Ker so bili močno izpostavljeni problemi v naravnem okolju, tj. ekološki problemi, sem se odločil, da podrobneje proučim zaznavanje tovrstne ogroženosti pri prebivalcih republike Slovenije, še posebej v odvisnosti od dveh dejavnikov — časa in prostora.

* Obramboslovni raziskovalni center, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana.

Zaznavanje nekaterih ogrožajočih dejavnikov v naravnem okolju

Vprašanja, ki se nanašajo na znotraj-sistemsko ogroženost, na probleme znotraj opazovanega družbenega okolja, so bila v raziskavi SJM prvič postavljena leta 1973, nato pa še v letih 1976, 1980, 1982, 1986, 1987 in 1990. Med ogrožajočimi (motečimi) pojavi so navedeni nekateri (preglednica 2), ki jih lahko umestimo v naravno okolje (družbenega dela znotraj-sistemskega okolja še ni bilo vsečno proučevati). Nastali so kot posledica človekove dejavnosti, s svojo prisotnostjo pa v večji ali manjši meri ogrožajo (motijo) ljudi v njihovem življenjskem okolju (bivalnem in/ali delovnem). Med vsemi navedenimi pojavi izstopa samo pojav »neurejenost prometa (nesreče)«, ki ne spada v to skupino, zato ga bom pri podrobnejši obravnavi izpuščal. Na vprašanja je bilo možno odgovarjati z odgovori: ni problem /1/, ne moti /2/, ni hudo /3/, škoduje /4/, življenjsko ogroža /5/ in neodločen /6/.

Za splošen vpogled v problematiko zaznavanja posameznih vrst ogroženosti je tudi tokrat najbolje uporabiti povprečne vrednosti in standardne odklone. Za lažjo obdelavo rezultatov pa je smotno, da združimo vrednosti odgovorov ni problem /1/ in ne moti /2/ (vsota predstavlja % ljudi, ki določenega pojava ne zaznavajo kot ogrožajočega) in vrednosti odgovorov škoduje /4/ in življenjsko ogroža /5/ (vsota predstavlja % ljudi, ki določeni pojav zaznavajo kot ogrožajoč).

Namenoma sem izpustil odgovore »me moti, a ni tako hudo« /3/. Ljudje v tem primeru pojav sicer zaznavajo (me moti), vendar še ne moremo reči, da ga zaznavajo kot ogrožajočega (ni tako hudo). Zaradi lažje primerljivosti rezultatov sem se ponovno odločil za izračunavanje srednjih vrednosti odgovorov, ki sem jih razvrstil v lestvico glede na njihovo višino, pri čemer nižje vrednosti pomenijo močnejše zaznavanje ogroženosti.

Glede na srednjo vrednost zaznani kot najbolj ogrožajoči pojavi propadanja gozdov (3,74) /1/, kemikalije v hrani (3,65) /2/ in promet (3,45) /3/. Ne preseneča, da je na prvem mestu propadanje gozdov, na kar opozarjajo tudi uradni podatki. Upoštevati je treba, da smo Slovenci zelo navezani na gozdove in da gre tu najbrž tudi za nekoliko čustveno reakcijo. Zanimivo pa je, da je na drugo mesto uvrščen problem kemikalij v hrani, kar kaže na visoko zavest o nepravilnosti današnjega načina prehranjevanja. Sledijo vsa onesnaženja: narave (3,44) /4/, vode (3,38)

Preglednica 3. Prikaz srednjih vrednosti, standardnih odklonov in vstoe odstotkov odgovorov z vrstnim redom glede na vrsto.

Vprašanje	$\bar{X}$ (8)	SD	A	B	C
Onesnaženost zraka	3,33(6)	1,19	18,7(5)	48,0(8)	14,7(6)
Hrup	2,83(9)	1,21	35,1(9)	29,8(9)	6,7(9)
Onesnaženost naselij	3,37(7)	1,15	19,4(6)	49,1(7)	11,1(8)
Onesnaženost vode	3,38(5)	1,25	21,0(7)	56,3(3)	15,5(4)
Onesnaženost narave	3,44(4)	1,11	15,8(4)	55,9(4)	12,7(7)
Kemikalije v hrani	3,65(2)	1,11	13,0(2)	62,2(2)	19,1(3)
Promet	3,45(3)	1,12	15,9(3)	51,7(5)	15,3(5)
Radioaktivnost	3,29(8)	1,41	26,8(8)	50,4(6)	20,6(2)
Propadanje gozdov	3,74(1)	1,06	10,6(1)	66,1(1)	21,4(1)

Legenda: $\bar{X}$: srednja vrednost, SD: standardni odklon, A: ne zaznava kot ogrožajoči dejavnik (ni problem + ne moti /%/), B, C: zaznava kot ogrožajoči dejavnik (B — škoduje + življenjsko ogroža /%/), (C — življenjsko ogroža /%/)

Preglednica 4. Povprečne ocene ogroženosti različnih delov naravnega okolja od leta 1973 do 1990.

Vprašanje	73	76	80	82	86	87	90
Zrak	2,34(3)	2,57(6)	2,42(6)	2,50(6)	2,43(6)	2,69(8)	3,33(5)
Hrup	2,01(7)	2,51(7)	2,26(7)	2,29(7)	2,21(8)	2,46(9)	2,83(8)
Naselja	2,30(4)	2,80(2)	2,61(4)	2,62(3)	2,49(5)	2,88(6)	3,30(6)
Voda	2,16(5)	2,60(5)	2,46(5)	2,53(5)	2,42(7)	2,95(5)	3,38(4)
Narava	2,37(2)	2,76(3)	2,80(2)	2,69(1)	2,54(4)	3,17(3)	3,44(3)
Hrana	2,13(6)	2,67(4)	2,66(3)	2,67(2)	2,77(1)	3,32(1)	3,65(2)
Radioaktivnost	—	—	—	—	2,00(9)	2,83(6)	3,29(7)
Gozdovi	—	—	—	—	2,75(2)	3,02(4)	3,74(1)
Povprečje (—narava)	2,22	2,63	2,48	2,52	2,44	2,88	3,37

Preglednica 5. Povprečni kontingenčni koeficienti za vse odvisne spremenljivke od »onesnaženje zraka« do »propadanje gozdov« (računanje povprečja kontingenčnih koeficientov je povsem upravičeno in metodološko ni vprašljivo, zato ker so vsi kontingenčni koeficienti za posamezne neodvisne spremenljivke istega reda velikosti).

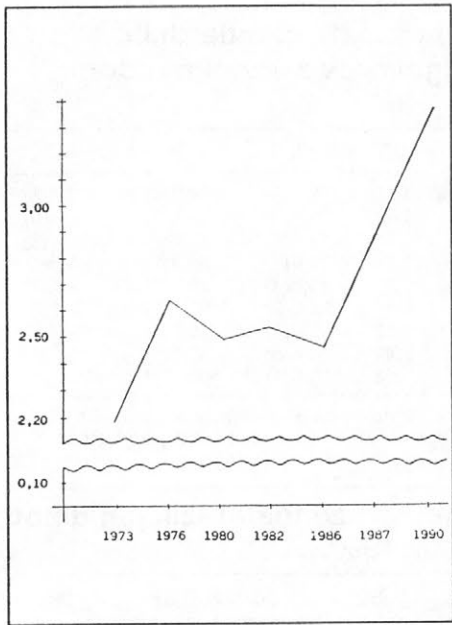
Neodvisna spremenljivka	Povprečni kontingenčni koeficient
Starost	0,17415
Spol	0,06620
Narod	0,08366
Zaposlenost	0,21215
Izobrazba	0,22127
Velikost naselja	0,27428
Tip KS	0,22814
Občine	0,51098

/5/, zraka (3,33) /6/ in naselij (3,30) /7/. Nekoliko presenetljivo je, da je bila zaznava ogroženosti zaradi radioaktivnosti tako nizka (3,29) /8/, vendar moramo ugotovitev takoj relativizirati, saj je vrednost standardnega odklona dokaj visoka (1,41), kar pomeni, da je veliko odgovorov močno odstopalo (navzdol in navzgor) od srednje vrednosti. Ljudi najmanj moti hrup (2,83) /9/, ki ga glede na rezultat sploh ne zaznavajo kot ogrožajočega.

Kakšno pa je bilo zaznavanje ogroženosti naravnega okolja v preteklosti? Merjenja so bila izvedena v letih '73, '76, '80, '82, '86 in '87, zato bom rezultate teh merjenj najprej tabelarno, nato pa grafično predstavil in skušal ugotoviti splošne zakonitosti spreminjanja zaznavanja tega dela ogroženosti.

Iz preglednice 4, kjer so prikazane srednje vrednosti, pri čemer nižje vrednosti

pomenijo močnejše zaznavanje ogroženosti, in s slike 1 je takoj razvidno, da je bilo v času prvih merjenj (1973) zaznavanje ogroženosti iz naravnega okolja občutno nižje (povprečna vrednost 2,22) kot pri zadnjem merjenju (1990), ko beležimo občutno višjo povprečno vrednost (3,37). Naslednja značilnost gibanja zaznavanja dela ogroženosti iz naravnega okolja je cikličnost (v zaporedju si sledijo vzponi in padci zaznavanja ogroženosti), ki pa po mojem mnenju nima neke notranje logike, ampak je zgolj posledica drugih dogajanj in njihovih posrednih vplivov. Povsem normalen se mi zdi prvi vzpon v letu 1976 (srednja vrednost 2,63), ki je gotovo posledica spremenjenega dejanskega stanja (ekološki problemi se tudi pri nas začnejo zaostrovati) in višje ekološke zavesti. Sledi zelo močan padec pri naslednjem merjenju (1980), ko se srednja vrednost zaznavanja ogroženosti

Slika 1. Spreminjanje zaznavanja ogroženosti iz naravnega okolja po letih.

zmanjša na 2,48. To je gotovo posledica vsestranske družbene krize, v kateri se je znašla naša država zlasti od leta 1980 (Tivova smrt), ki povzroči tudi preusmeritev zaznavanja ogroženosti in sfere naravnega v družbeno okolje.

Pri naslednjem merjenju (1982) je zaznavanje ogroženosti iz tega dela naravnega okolja za spoznanje močnejše (srednja vrednost 2,52). To lahko pojasnimo s stabilizacijo razmer v državi, kar dovoljuje preusmerjanje pozornosti iz družbenopolitične sfere tudi k problemom okolja. Težko pojasnljiv pa je padec pri rezultatih merjenja v letu 1986 (delno ga lahko pojasnim s spremembo metodologije — pojavita se dve novi vprašanji: radioaktivnost in propadanje gozdov).

V letih 1987 in 1990 zabeležimo zelo močan porast zaznavanja ogroženosti naravnega okolja zaradi naslednjih razlogov:

1. vse bolj se razkrivajo razsežnosti jedrske nesreče v Černobilu,
2. zaradi tega se poveča kritičnost, pride do znižanja praga zaznavanja ogroženosti, ljudje se zavedo opaznega slabšanja stanja naravnega okolja tudi pri nas,
3. zaradi obeh razlogov pride do uspešnega prenosa ekoloških alternativnih gibanj z Zahoda in njihovega razmaha pri nas,
4. zaradi naštetega se pri nas krepi ekološka zavest, s tem pa se krog krepitve kritičnega odnosa do ekoloških problemov sklene.

Še posebej močan je porast zaznavanja ogroženosti zaradi propadanja gozdov in radioaktivnosti. V zadnjih treh merjenjih lahko spremljamo dokaj identične rezultate razvrščanja ogrožajočih dejavnikov v naravnem okolju glede na pomembnost, zato je dovolj, če poznamo rezultate zadnjega merjenja (1990), ki sem jih že predstavil na začetku.

Zanimivo je videti, kakšna je povezanost spremenljivk, ki se nanašajo na zaznavanje

nje ogroženosti, z demografskimi spremenljivkami (starost, spol, narod, zaposlenost, izobrazba, velikost naselja, tip KS in občine) in kakšna je razlika v zaznavanju ogroženosti med posameznimi kategorijami teh demografskih spremenljivk (npr. ali je kakšna razlika v zaznavanju ogroženosti med posameznimi starostnimi razredi).

Vrednosti kontingenčnih koeficientov so relativno nizke, razen za spremenljivko »občina«, za katero velja dokaj močna povezanost, in pogojno za spremenljivko »velikost naselja«. Veliko pomembnejše kot to pa je dejstvo, da so vsi ostali kontingenčni koeficienti zelo nizki, kar pomeni, da je zaznavanje ogroženosti v zelo majhni meri odvisno od demografskih spremenljivk oziroma značilnosti, kar je nekoliko v nasprotju s pričakovanji.

V nadaljevanju bomo videli, kako je zaznavanje ogroženosti naravnega okolja odvisno od prostorske razporeditve anketirancev na ozemlju Republike Slovenije, za kar se bom oprl na administrativno delitev na občine. Povprečni kontingenčni koeficient 0,51098 (izračunan iz kontingenčnih koeficientov vseh odvisnih spremenljivk, dobljenih iz križanj s spremenljivko občina) kaže, da utegnejo biti rezultati dokaj zanimivi.

Rezultati so grafično prikazani na pregledni karti slovenskih občin. Za vsako izbrano odvisno spremenljivko je v karto vnešenih približno tretjina občin, v katerih je bilo zaznavanje ogroženosti anketirancev največje. Prikazane so naslednje odvisne spremenljivke: onesnaževanje zraka, onesnaževanje vode, radioaktivnost in propadanje gozdov ter povprečne vrednosti vseh naštetih odvisnih spremenljivk, ki bodo pokazale, v katerih slovenskih občinah, glede na te štiri spremenljivke, anketiranci najbolj zaznavajo ogroženosti, ki izhajajo iz naravnega okolja. Ob tem velja opozoriti še na nekaj stvari.

1. Pri vrednotenju rezultatov je treba upoštevati nekatere razlike med posameznimi vrstami ogroženosti. Še posebej pomembno je razlikovati med dejansko in zaznano ogroženostjo. Pri tem ne gre toliko za problem precejenega oziroma podcenjenega zaznavanja ogroženosti kot za neizpodbitno dejstvo, da gotovo obstaja določena povezanost med dejansko in zaznano ogroženostjo, saj ljudje bolj zaznavajo tiste ogrožajoče dejavnike, ki so še posebej aktualni v njihovem okolju. Zaradi tega lahko trdimo, da so v na kartah označenih občinah, v katerih je zaznavanje obravnavanih problemov najmočnejše, ti še posebej pereči.
2. Nekatera vprašanja v raziskavah SJM so oblikovana tako, da naj bi »merila« zaznavanje ogroženosti celotnega slovenskega prostora, vendar je pri interpretaciji rezultatov treba izhajati iz dejstva, da anketiranci odgovarjajo pritrilno na tista vprašanja, ki vključujejo še posebej pereče probleme iz njihovih ožjih (občinskih) okolij. Ali krajše — anketiranci zaznavajo kot obče slo-

venske tiste probleme, ki so evidentni predvsem v njihovem lokalnem okolju.

3. Okolja so lahko še ožje razumljena, saj je večina anketnih okolišev v občinskih centrih ali večjih občinskih naseljih, manj pa jih je na težje dostopnih območjih. Na grafičnem prikazu na kartah pa je zaradi lažje obdelave kljub temu označena celotna občina, čeprav je večji del občine nenaseljen (npr. Tolmin, Kočevje). Ta omejitveni faktor je treba pri interpretaciji dosledno upoštevati.
4. Opozoriti moramo še na to, da v raziskavo niso bile vključene vse občine. To je posledica njihove majhnosti in majhnega števila prebivalcev, ki ne zadošča metodološkim kriterijem za vključitev v raziskave. Na ta način so iz raziskave izpadle občine Hrastnik, Metlika in Dravograd, zato moramo navedene občine pri interpretaciji obravnavati na poseben način.

Propadanje gozdov

Zaznavanje ogroženosti zaradi propadanja gozdov (slika 2) je posebej izrazito v treh jasno izraženih skupinah občin, v katere nista vključeni samo občini Ljutomer in Tolmin, za kateri je tako visoko zaznavanje ogroženosti zaradi propadanja gozdov tudi težko pojasnljivo. V obravnavo sem vključil občine, v katerih vrednosti vsote odstotkov odgovorov »ni problem« in »ne moti« ne presegajo 6,5%, kar je vrednost pri 32,9% občin. V prvi skupini, severni, so občine: Maribor, Radlje ob Dravi, Slovenj Gradec, Velenje in Slovenske Konjice (najbrž tudi Dravograd, če ne bi izpadel iz raziskave).

Zakaj so v teh občinah rezultati tako visoki? Celotno območje je relativno močno poraščeno z gozdom, ki je tudi pomembna osnova gospodarstva teh občin. Lesnopredelovalna industrija krepi odvisnost teh območij od gozda, hkrati pa prav ta industrija tudi pospešuje siromašenje gozdov. Hkrati je na tem območju tudi najhujši onesnaževalec zraka v Sloveniji z žveplovim dioksidom, iz katerega nastaja kisli dež (kot temeljni vzrok za propadanje gozdov), termoelektrarna Šoštanj. V mariborski občini pa ima na zaznavanje tovrstne ogroženosti izrazit vpliv še močna urbanizacija in industrializacija z vsemi svojimi stranskimi produkti in učinki.

Vzhodno skupino sestavljajo zasavski občini Zagorje in Trbovlje ter občini Laško in Sevnica. V obravnavo lahko vključimo tudi zaradi prej omenjenih metodoloških pogojev izpadlo občino Hrastnik. V zvezi z zasavskimi občinami je stvar ponovno povsem jasna, saj so močno industrializirane in urbanizirane ter izpostavljene dodatnemu močnemu onesnaževanju zraka zaradi termoelektrarne Trbovlje (žveplov dioksid — kisli dež). Ostali dve občini, Sevnica in Laško, pa sta poleg lastnih najbrž deležni dovolj velike koncentracije škodljivih produktov industrije prej omenjenih občin, tako da je tudi v njih zaznavanje tovrstne ogroženosti tako izrazito.

Za zadnjo, centralno skupino občin so vzroki za bolj izraženo zaznavanje ogroženosti zaradi propadanja gozdov podobni kot pri prvi, severni skupini. Tudi v tem primeru je skoraj celotno območje (razen mestnih, ljubljanskih občin) močno poraščeno z gozdom, ki je tudi pomembna osnova gospodarstva teh občin (Logatec, Vrhnika, Postojna, Cerknica, Ribnica, Kočevje). Ljubljanske občine so po drugi strani močno urbanizirane, zato pri anketirancih iz teh občin gozd predstavlja posebno vrednoto. Skozi to območje teče tudi močna povezava (hitra cesta Vrhnika—Razdrto), ki z izpušnimi plini cestnega prometa znatno prispeva k propadanju gozdov. V kočevski občini je zagotovo glavni problem zaprto območje, ki (je) vzbuja(lo) ugibanja o tem, kaj skriva, in dvome, da je gospodarjenje z gozdom na tem območju pravilno.

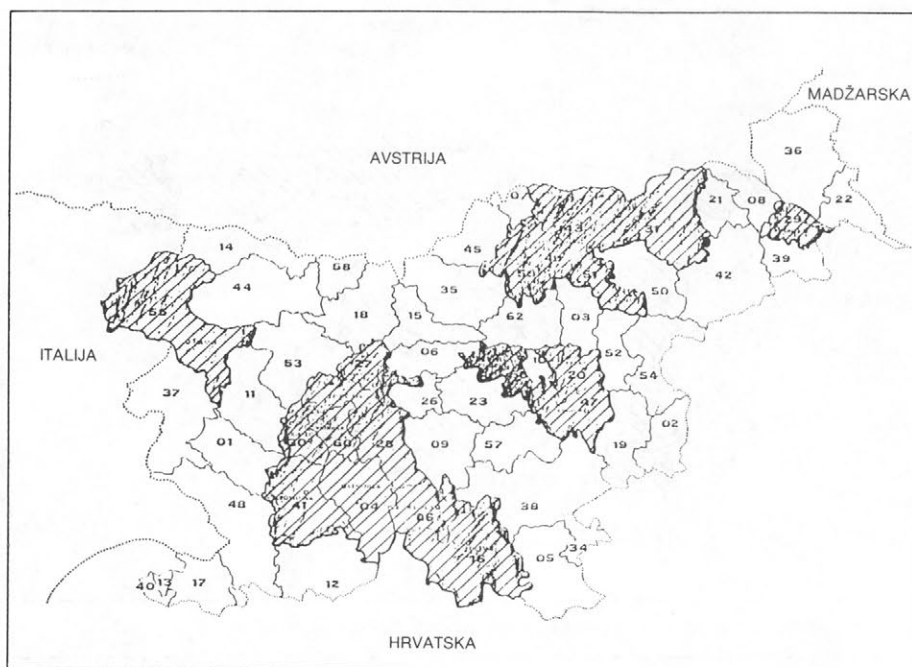
Nekoliko presenetljivo je manjše zaznavanje tovrstne ogroženosti v nekaterih drugih občinah, kljub očitnim škodljivim vplivom industrije ali objektivnih razmer za gozd. To sta občini Ravne na Koroškem in Jesenice (železarne) ter vse primorske in obalne občine (nepogozdenost in nevarnost gozdnih požarov). Očitno sta ekološka zavest in zaščitna kultura v teh občinah na prenizki stopnji, da bi anketiranci zaznavali tovrstno ogroženost, kar je lahko eden od vzrokov za takšne rezultate javnomnenjskih raziskav. Lahko pa so razmere videti že tako brezizhodne pri anketirancih, da so se ljudje že sprijaznili s takšnim stanjem in je gozd že izgubil pomen posebne naravne dobrine in vrednote. Prav tako mogoče pa je, da je pri anketirancih prišlo do dviga zaznavnega praga, kar je posledica dolgotrajnega in konstantnega srečevanja in življenja s tem problemom, zaradi česar ga ne zaznavajo več kot ogrožajočega.

Onesnaževanje vode

Rezultati zaznavanja ogroženosti zaradi onesnaževanja vode (slika 3) so dokaj lahko pojasnljivi (razen občin Tržič in Šmarje pri Jelšah). V obravnavo sem vključil občine, v katerih vrednosti vsote odstotkov odgovorov »ni problem« in »ne moti« ne presegajo 13,4%, kar je zopet vrednost pri približno eni tretjini ali 32,9% občin. Vzroki za močnejše zaznavanje tovrstne ogroženosti so jasno prepoznavni in so naslednji:

1. onesnaženost vodotokov: občina Tolmin — reka Soča, ki je na neki način nacionalni simbol in jo je onesnaževal predvsem rudnik Rajbelj; občini Radlje ob Dravi, Maribor — reka Drava; občine od Domžal do Brežic — reka Sava;
2. nevarnost onesnaženja podtalnice: / nitrati: občine Ljutomer, Domžale, Krško, Brežice / cestne povezave; nesreče z nevarnimi snovmi: Ljubljana Bežigrad, Slovenske Konjice, Vrhnika, Postojna, Krško, Brežice.

Občina Kočevje je zopet svojevrsten problem zaradi zaprtega območja in ugibanj v zvezi z njim. Preseneča pa dejstvo, da tovrstnega ogrožanja v večji meri ne zaznavajo v občinah, v katerih so že ob-

Slika 2. Zaznavanje ogroženosti zaradi propadanja gozdov (po občinah).

znajajo anketiranci v ptujski občini (zelo močna dejanska onesnaženost podtalnice z nitrati), Celju in Laškem (onesnaženost Savinje) ter v primorskih (splošno pomanjkanje vode) in obalnih občinah (splošno pomanjkanje vode in onesnaženost morja).

Radioaktivnost

Rezultati zaznavanja ogroženosti zaradi radioaktivnosti (slika 4) so v večini primerov pojasnljivi, le za občino Jesenice in Tržič so ti rezultati nekoliko presenetljivi, saj v tamkajšnjem okolju ni neposrednih vzrokov za višjo zaskrbljenost v zvezi s tovrstnim ogrožanjem od povprečne. V obravnavo sem vključil občine, v katerih vrednosti vsote odstotkov odgovorov »ni problem« in »ne moti« ne presegajo 15,0%, kar je vrednost pri 31,4% občin. Ogroženost zaradi radioaktivnosti najbolj

jekti za izkoriščanje jedrske energije ali so ti v njihovi bližini, ali pa je njihova izgradnja tam še predvidena. V označenih občinah so konkretni vzroki naslednji:

1. vzhodna skupina občin:

- obstoj jedrske elektrarne kot najbolj spornega slovenskega jedrskega objekta,

- zaprto območje v kočevski občini, za katerega (je) javnost že vseskozi predvideva(la), da v njegovem okviru obstajajo skladišča nevarnih snovi, tudi radioaktivnih,

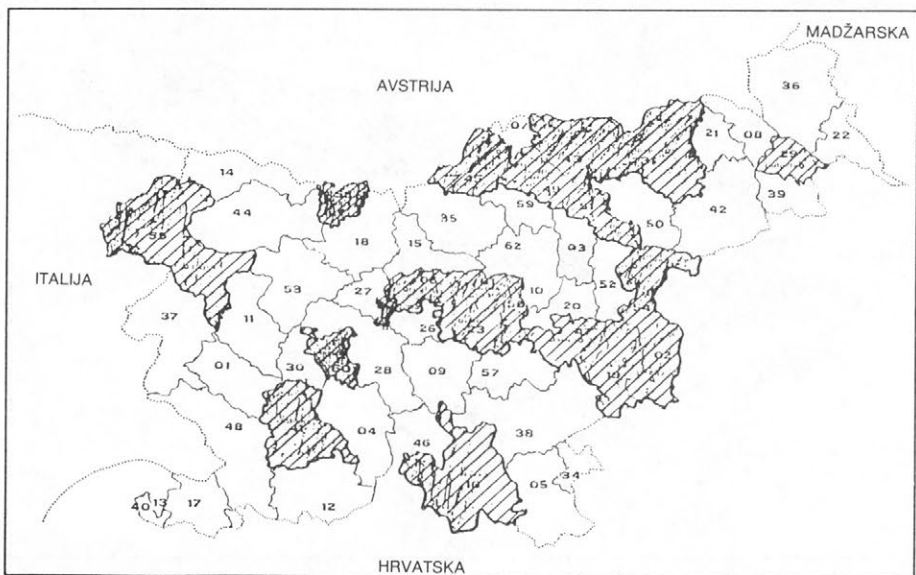
- možna lokacija odlagališča nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov na območju teh občin (občina Sevnica);

2. zahodna skupina občin:

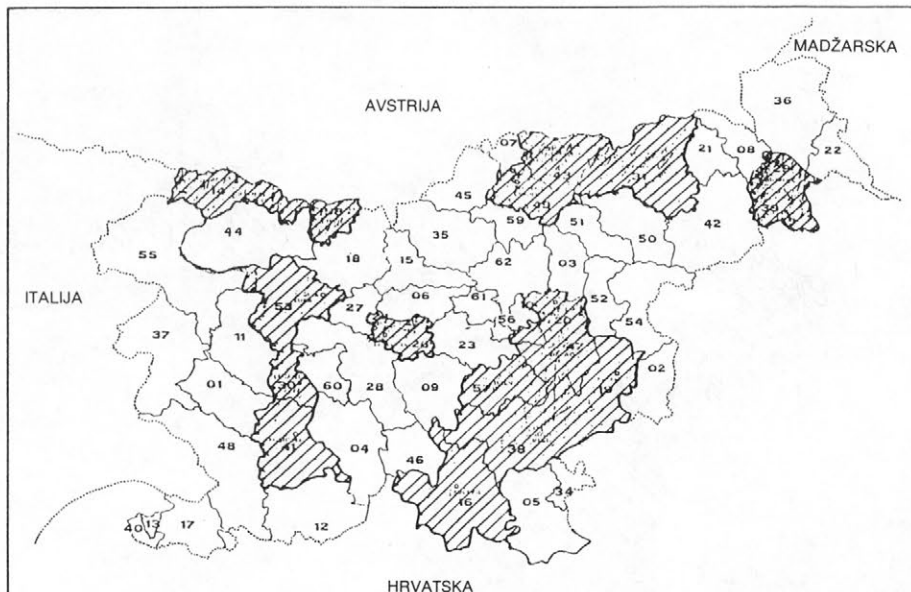
- rudnik urana Žirovski vrh;

3. centralna skupina občin:

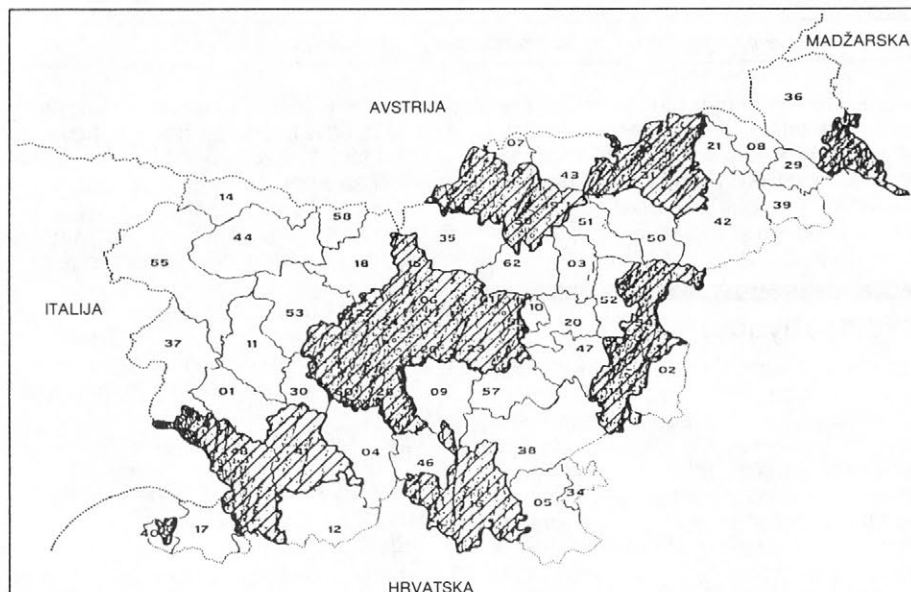
- raziskovalni reaktor v Podgorici, splošno znižanje praga zaznavanja ogroženosti² zaradi nakopičenih ekoloških

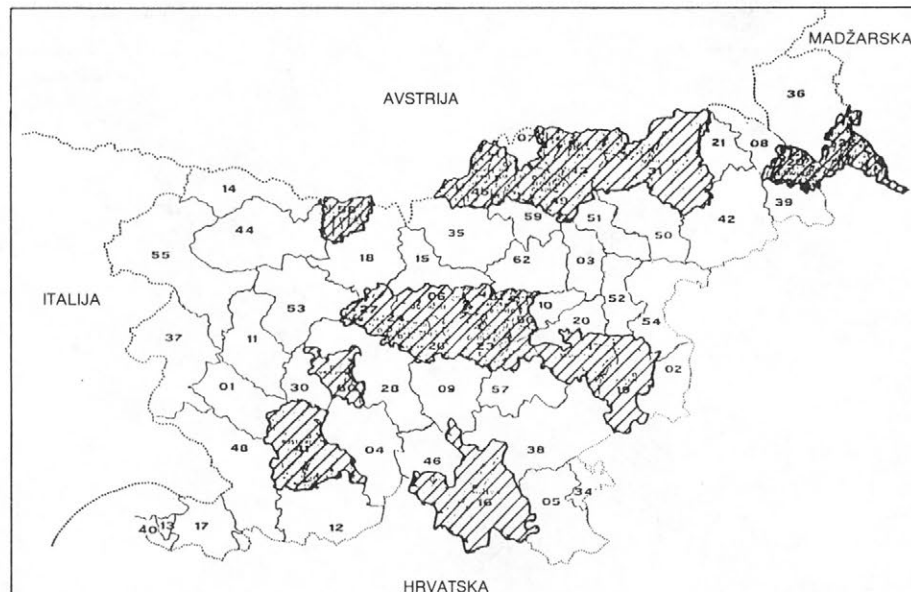
Slika 3. Zaznavanje ogroženosti zaradi onesnaževanja vode (po občinah).

Slika 4. Zaznavanje ogroženosti zaradi radiaktivnosti (po občinah).

Slika 5. Zaznavanje ogroženosti zaradi onesnaženosti zraka (po občinah).

Slika 6. Zaznavanje ogroženosti iz v anketo vključenega dela naravnega okolja (po občinah).

problemov, ki jih s seboj prinašata močna industrializacija in urbanizacija;

4. severna skupina občin:

- možne lokacije odlagališča nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov (Radlje ob Dravi, Slovenj Gradec),
- v mariborski občini tudi splošno znižanje praga zaznavanja ogroženosti zaradi nakopičenih ekoloških problemov, ki jih s seboj prinašata močna industrializacija in urbanizacija;

5. severovzhodna skupina občin:

- možne lokacije odlagališča nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov v Halozah.

Onesnaženost zraka

Onesnaženost zraka je gotovo eden največjih ekoloških problemov v Republiki Sloveniji, ki je še posebej zaostren na nekaterih ožjih območjih. V obravnavo sem vključil občine, v katerih vrednosti vsote odstotkov odgovorov »ni problem« in »ne moti« ne presegajo 12,9%, kar je vrednost pri 34,3% občin (slika 5). Občine, v katerih je močnejše zaznavanje ogroženosti zaradi onesnaženja zraka lahko pojasnljivo, saj so na območju teh občin ali v njihovi neposredni bližini tudi jasno prepoznavni onesnaževalci, so naslednje:

1. industrijski centri: ljubljanske občine, zasavske občine, Maribor, Ravne na Koroškem, Velenje (Šoštanj), Krško, Sežana (zaledje Trsta);
2. pomembne prometnice: Vrhnika, Postojna, Sežana;
3. zaprto območje: Kočevje.

Nekoliko težje določljivi se zdijo na začetku vzroki za znatnejše zaznavanje tovrstne ogroženosti v občinah Izola in Lendava, vendar gre pri prvi gotovo za negativne vplive turizma, industrije na sploh in še posebej industrije predelave rib (smrad), pri drugi pa za onesnaževanja zraka zaradi naftne industrije. Pomembnejše kot to pa je dejstvo, da je v nekaterih občinah zaznavanje ogroženosti zaradi onesnaženosti zraka nižje, kot pa je dejanska ogroženost, ki jo prikazujejo uradni podatki (npr. podatki o koncentraciji žveplovega dioksida v zraku v dnevnoinformativnih oddajah). Mislim predvsem na občino Celje, ki je vedno v vrhu glede onesnaženosti zraka, pa tudi na občino Jesenice, vendar anketiranci iz teh dveh okolij tovrstne ogroženosti ne zaznavajo v tolikšni meri, kot sem pričakoval. Mogoče sta zopet ekološka zavest in zaščitna kultura v teh občinah na pre nizki stopnji, da bi anketiranci zaznavali tovrstno ogroženost, kar je lahko eden od vzrokov za takšne rezultate javnomnenjskih raziskav. Lahko pa so razmere videti že tako brezizhodne, da so se ljudje že sprijaznili s takšnim stanjem in je gozd že izgubil pomen posebne naravne dobrine in vrednote pri anketirancih. Prav tako mogoče pa je, da je pri anketirancih prišlo do dviga zaznavnega praga, kar je posledica dolgotrajnega in konstantnega srečevanja in življenja s tem problemom, zaradi česar ga ne zaznavajo več kot ogrožajočega. Vsekakor so takšni re-

zultati zanimivi in bi kazalo omenjenim okoljem v prihodnje nameniti posebno pozornost.

Zaključki

Hotel sem torej ugotoviti, kakšno je (bilo) zaznavanje ogroženosti (iz) naravnega okolja pri prebivalcih Republike Slovenije, še posebej glede najbolj skrb zbujačih pojavov: onesnaževanja zraka in vode, radioaktivnosti in propadanja gozdov. Pri obravnavi njihovega zaznavanja sem se omejil na dve neodvisni spremenljivki — čas in prostor.

Čas

Družba v preteklosti ni dajala dovolj pozornosti onesnaževanju naravnega okolja in se tudi ni ustrezno odzivala na povratne ogrožajoče učinke, ki jih prebivalci od sredine 70. let vse močneje zaznavajo (slika 1), saj od takrat pa vse do danes beležimo trend rasti občutka ogroženosti (iz) naravnega okolja pri prebivalcih Slovenije. Kljub temu pa takšno povečanje zaznavanja ogroženosti v zadnjih letih ni bilo pričakovano. Rezultati gotovo zbuja jo veliko skrb in zahtevajo odločnejše ukrepanje pri zaščiti naravnega okolja, še posebej ker trend rasti občutka ogroženosti še vedno ne kaže znakov umirjanja.

Prostor

Pri teh rezultatih gre za določeno skladnost med uradnimi podatki, pričakovani in izraženimi mnenji anketirancev o najbolj ekološko ogroženih območjih v Sloveniji. Poleg tovrstne verifikacije uradnih podatkov pa so veliko bolj zanimivi in pomembni rezultati, ki kažejo, da je zaznavanje ogroženosti (iz) naravnega okolja na nekaterih območjih, ki so po uradnih podatkih dokaj ogrožena, zelo nizko. Vzroki za to so lahko naslednji:

- nizka ekološka zavest in zaščitna kultura prebivalcev na teh območjih, ki ne omogočata zaznavanja tovrstne ogroženosti;
- brezizhodnost razmer, zaradi česar so se ljudje že sprijaznili z obstoječim stanjem, hkrati pa je narava pri anketiranih izgubila pomen posebne dobrine in vrednote;
- pri anketiranih je prišlo do dviga zaznavnega praga, kar je posledica dolgotrajnega in konstantnega srečevanja in življenja z ekološkimi problemi, zaradi česar jih ne zaznavajo več kot ogrožajoče;
- napačni uradni podatki, kar pa je bolj malo verjetno.

Prav proučevanju in morebitnemu odpravljanju predpostavljanih in naštetih vzrokov, ki vplivajo na zmanjšanje zaznavanja ogroženosti pri prebivalcih, bo treba v prihodnjih raziskavah nameniti več pozornosti.

Še posebej pomembna sta prva dva vzroka, ki na novo osvetlita odnos med individualnim, posameznikom, in splošnim interesom, katerega nosilec naj bi bi-

la država. V primeru skladnosti obeh interesov so vsi problemi, tudi tisti ekološke narave, lažje rešljivi. Vendar lahko na osnovi rezultatov predpostavimo določeno neskladnost obeh interesov, za kar do neke mere lahko krivimo prejšnji sistem. Tako za nizko ekološko zavest in zaščitno kulturo kot za zaznavanje brezizhodnosti razmer pri anketiranih je v osnovi kriva država, ki bi morala vsaj na začetku na neki način motivirati ljudi za samozaščitno delovanje ali pa njihovo nepravilno vedenje ustrezno sankcionirati. Tako lahko govorimo o neke vrste začaranem krogu neuspešnega reševanja ekoloških problemov, v katerem država ne stori dovolj za dvig ekološke zavesti in zaščitne kulture, ampak s svojo nedejavnostjo pri ljudeh celo krepi občutek brezizhodnosti in nemoči. Zato so ljudje celo nesposobni zaznavati ekološke probleme, kaj šele, da bi državo nanje opozarjali in od nje zahtevali njihovo reševanje. V tem primeru je vse prepuščeno državi in njeni regulativi, ki pa sama, brez zahtev in pomoči ljudi, ne more delati čudežev niti tega samoiniciativno ne bo počela.

Na koncu sem združil vse prej obravnavane rezultate in dobil podatke o tem, v katerih slovenskih občinah anketiranci v povprečju najbolj zaznavajo ogroženost iz naravnega okolja (slika 6). Ti skupni rezultati so bili na osnovi prejšnjih, parcialnih, pričakovani — razen za občini Tržič in Ljutomer. Tako eno skupino občin, v katerih prebivalci najbolj zaznavajo ogroženost (iz) naravnega okolja, predstavljajo koroške občine z Mariborom, drugo ljubljanske, zasavske in posavske občine, tretjo občini Vrhnika in Postojna, četrto pa je Kočevje.

Gotovo obstaja določena povezanost med dejansko in zaznano ogroženostjo, saj ljudje bolj zaznavajo tiste ogrožajoče dejavnike, ki so še posebej aktualni v njihovem okolju. Zaradi tega lahko trdimo, da so v na kartah označenih občinah, v katerih je zaznavanje obravnavanih problemov najmočnejše, ti še posebej pereči. Anketna vprašanja naj bi »merila« ​​zaznavanje ogroženosti celotnega slovenskega prostora, vendar je pri interpretaciji rezultatov treba izhajati iz dejstva, da anketiranci odgovarjajo pritrilno na tista vprašanja, ki vključujejo še posebej pereče probleme iz njihovih ožjih (občinskih) okolij. Ali krajše — anketiranci zaznavajo kot obče slovenske tiste probleme, ki so evidentni predvsem v njihovem lokalnem okolju.

¹ Ogrožajoče dejavnike lahko klasificiramo na pet načinov glede na: vzrok (subjektivni /antropogeni/, objektivni /neantropogeni/), vsebino (so posledica naravnih, človekovih ali družbenih značilnosti), čas (verjetnost) (realni /sedanjost/, potencialni /prihodnost/), posledice (neposredni, posredni) in prostor. Pri slednjem gre za delitev na zunaj- in znotraj-sistemsko. Pri prvi gre za ogroženost iz širšega okolja (naravnega in mednarodnega), v katerega je družba umeščena, znotraj-sistemska ogroženost pa je posledica doga-

janja in razmer v sami družbi oziroma družbenem sistemu, ki ga opazujemo.

² To pomeni, da so pri prebivalcih, ki živijo v ekološko zelo ogroženih okoljih, zaradi konstantne in močne izpostavljenosti ekološkim problemom za sprožitev zaznavanja močne ogroženosti potrebni zelo šibki in kratkotrajni dražljaji, ki pri ljudeh iz drugih, manj ogroženih okolij ne bi povzročili občutkov ogroženosti.

Igor Kotnik

Perception of Threat from the Natural Environment among the Population of Slovenia

In the opinion of those questioned about the degree of threat in Slovenia, the listed phenomena can be divided into slight, medium, and high degrees of threat to Slovenia. Because problems related to the natural environment, i. e. ecological problems, have been well publicized, we decided to study the perception of threats to the population of Slovenia in particular, especially air and water pollution, radioactivity, and the destruction of the forests. We limited our consideration to two independent variables: time and location. In the past, not enough attention was paid to the pollution of the natural environment, nor did society respond adequately to the resulting threats. These threats have been more widely recognized since the mid 1970's (picture 1), and a growing awareness of threat from the environment has been recorded among Slovenes. Despite this, the rise in the perception of threat in recent years was not expected. This trend is quite serious and demands more definite measures to protect the environment, especially as the growing perception of threat shows no sign of abating. We discovered that the official data and the opinion expressed by those questioned about the most ecologically threatened areas of Slovenia are quite similar. In addition to this verification of official figures is the more interesting fact that in some areas where the threat is quite high according to official data, the perception of threat from the natural environment is very low.

UJMAA